

Barn og unges ansvar for eget liv

Ole Jacob Madsen

professor i kultur- og samfunnspsykologi, Psykologisk institutt, UiO

Hvis vi først skal snakke om ansvar og ansvarsfraskrivelse, bør vi kanskje starte med de voksne?

Psykologistudent Ivar Wathne Oftedal skriver i februarutgaven av *Psykologtidsskriftet* om barn og unges psykiske helse og kommenterer i den forbindelse min kritikk av folkehelse og livsmestring som et tverrgående tema i skolen fra og med 2020:

Men der Madsen poengterer at livsmestring i skolen er feil på grunn av individualisering av et samfunnsansvar, mener jeg at vi i tillegg må kunne erkjenne at mye av ansvaret for egen psykisk helse ligger hos de unge, og at vi derfor ikke kommer utenom en form for individualisering av ansvar.

Jeg tror man skal lete lenge for å finne noen som mener at individet ikke har et ansvar for sitt liv. Hele rettssystemet vårt har jo som utgangspunkt at mennesker er tilregnelige og dermed kan gjøres ansvarlig for sine handlinger. Noen unntak er det, deriblant barn under 15 år. Men også oppdragelsen er jo tuftet på ideen om at barn tidlig må lære seg å følge sosiale normer og regler, og gradvis ta ansvar for å kle på seg, pakke sekken sin, gå på skolen osv. Og til slutt til og med passe sin egen fysiske og psykiske helse. Her er det i utgangspunktet ikke så vanskelig å være enig med Oftedal.

En problemfokuset løsningsmodell ville forsøkt å redusere på kravene i situasjonen, og eksempelvis sett kritisk på innholdet i ungdomsskolen

Men når man forlater idealenes verden til fordel for virkeligheten, oppdager man fort at ikke alle har god fysisk eller psykisk helse. Helsen er som mye annet i samfunnet skjevfordelt. Ulikhetene ser bare ut til å øke på dette området også, og en stigende andel unge ser ut til å rapportere om stadig flere psykiske helseplager.

Her er jeg ikke sikker på om det er så mye hjelp å hente inn et populært Nietzsche-sitat som et styrende prinsipp, slik Oftedal gjør: «Den som har et hvorfor, kan håndtere nesten alle hvordan. Disse ordene bør i mine øyne forme det oppvekstmiljøet vi forsøker å konstruere for våre barn og unge.»

Siden Oftedal åpenbart interesserer seg for filosofi og ikke bare psykologi, kan jeg anbefale ham å ta en titt på Adornos *The Jargon of Authenticity*, der han går i rette med eksistenstenkere som Nietzsche og Heideggers høystemte råd om å omfavne ens skjebne. Faren er, mener Adorno, at disse risikerer å sementere en oppfatning i befolkningen om at livsinnstilling er alt og livsbetingelser ingenting. Det blir fort en ny slavemoral som først og fremst er i det bestående sin interesse.

Dette bringer meg tilbake til folkehelse og livsmestring. Oftedal vedgår jo at vi har: «konstruert et oppvekstmiljø som stiller svært høye krav til dagens ungdommer og deres mestringsevne. I et villnis av valgmuligheter når det gjelder høyere utdanning, sosiale arenaer, vurderingssituasjoner og kollektive ungdomsstandarder, er det ikke rart om de unge iblant kjenner på avmaktfølelse og oppgittethet.» Dermed er det heller ikke så rart at mange unge opplever mye stress og press, ikke minst hva gjelder skolen, som kommer ut som den fremste kilden til stress i Ungdata-undersøkelsen. En problemfokuset løsningsmodell ville forsøkt å redusere på kravene i situasjonen, og eksempelvis sett kritisk på innholdet i ungdomsskolen som stadig flere vegrer seg for å gå på, eller de psykososiale virkningene av «fritt» skolevalg til videregående. Men isteden, og høyst sannsynlig fordi det er mindre kostnadskreven, har man valgt en emosjonsfokuset tilnærming der man med tverrgående temaer

som folkehelse og livsmestring håper å kunne gi barn og unge de rette «verktøyene» for «å bygge god psykisk helse». Dette betrakter jeg som ansvarsforskyving, med et høyst uvisst utfall, og som i beste fall er til hjelp for de allerede ganske så mestrende, ressurssterke elevene.

Helsen er som mye annet i samfunnet skjevfordelt

Når det er sagt: Det betyr jo ikke at elevene ikke også har et individuelt ansvar for sin helse, og at enhver må forsøke å gjøre det beste ut fra sine unike livsutfordringer. Vi må spille kortene vi blir gitt for hånden, i påvente av samfunnsendringer. Det tror jeg også dagens unge utmerket godt vet. Og skulle de glemme ansvaret for sitt eget liv, blir de kontinuerlig påminnet det av tidsånden via alt fra Insta-inspo til konsumerismen, til skolens rådgivere og til Jordan Peterson, ja, i så stor utstrekning at noen til og med blir overveldet av det før de i det hele tatt har begynt på voksenlivet. I så måte kan jo folkehelse og livsmestring også forstås som resultat av de voksnes dårlige samvittighet for det ikke-bærekraftige individualiserte valgsamfunnet unge fødes inn i, men der vi lener oss på skolen til å utruste barna til å takle det. Hvis vi først skal snakke om ansvar og ansvarsfraskrivelse, bør vi kanskje starte med de voksne?